

ПЕДАГОГІКА

УДК 008:378.4(477.83)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/52-3-22>

Світлана МУРАВСЬКА,
orcid.org/0000-0003-4971-7312
доктор історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна) svitlana.v.muravska@lpnu.ua

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ НОВОЇ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ З ПИТАНЬ УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРНОЮ СПАДЩИНОЮ В НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

У динамічних умовах розвитку сучасного світу для будь-якого суб'єкта освітніх і не тільки процесів дуже важливим завданням є швидко реагувати на виклики. Підготовка нової освітньо-професійної програми з питань управління культурною спадщиною в Національному університеті «Львівська політехніка» – це прагнення відповісти на такі виклики у сфері культурного туризму. Адже управління культурним надбанням вимагає розуміння явищ, які відбуваються у різних суспільних сферах. Дослідження, яке реалізовувалося за сприяння Українського культурного фонду у 2020 р., підтверджує такий факт. Він у свою чергу пояснює міждисциплінарність характеру програми, яку можна забезпечити у Національному університеті «Львівська політехніка», зважаючи на реалізацію широкого спектру програм і можливість залучення спеціалістів із питань менеджменту, маркетингу, діджиталізації тощо. Нова освітня програма спрямована на поєднання переваг класичної гуманітарної освіти з бізнес-потребами органів місцевого самоврядування та туристичної галузі, розширення сфери працевлаштування випускників випускової спеціальності.

Метою статті є проаналізувати мотивацію та алгоритм дій персоналу кафедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини, яка обумовила підготовку програми. Зокрема, у статті представлено порівняння текстів стандартів освітніх програм за спеціальністю 027 «музеєзнавство, пам'яткознавство» та 028 «соціокультурна діяльність» і доведено, що метою першої програми є підготовка фахівців у сфері культурної спадщини, а другої – у сфері культури (театрів, будинків культури, музичних об'єднань тощо), і ця різниця є принциповою. Здійснено порівняння окремих освітніх програм з управління культурною спадщиною закордоном. Більшість з них передбачають підготовку магістрів мистецтв і функціонують у структурі Інститутів історії або схожих за змістом підрозділів. У статті також пояснюється причина використання поняття «управління» замість «менеджмент» у назві програми.

Ключові слова: культурна спадщина, культурний туризм, управління, менеджмент, освітньо-професійна програма.

Svitlana MURAVSKA,
orcid.org/0000-0003-4971-7312
Doctor in History, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of History, Museum Studies, and Cultural Heritage
Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine) svitlana.v.muravska@lpnu.ua

FEATURES OF PREPARATION OF THE NEW EDUCATIONAL PROFESSIONAL PROGRAM ON CULTURAL HERITAGE MANAGEMENT IN LVIV POLYTECHNIC NATIONAL UNIVERSITY

In the dynamic conditions of the development of the modern world, it is a critical task for any subject of educational processes to respond quickly to challenges. The preparation of a new academic and professional program on cultural heritage management at Lviv Polytechnic National University is a desire to respond to such challenges in cultural tourism. After all, cultural heritage management requires understanding the phenomena in various social spheres. A study conducted with the assistance of the Ukrainian Cultural Foundation in 2020 confirms this fact. It explains the program's interdisciplinary nature that can be provided, taking into account the implementation of a wide range of programs at the Lviv Polytechnic National University and the possibility of attracting specialists in management, marketing, digitalization, etc. The new educational program aims to combine the benefits of a classical humanities education with the business needs of local governments and the tourism industry, expanding the scope of employment of graduates.

The article aims to analyze the motivation and algorithm of actions of the Department of History, Museum Studies, and Cultural Heritage staff, which led to the preparation of the program. In particular, the article compares the texts of educational programs in the specialty 027 "museum studies, monuments" and 028 "socio-cultural activities." It proves that the purpose of the first program is to train professionals in the field of cultural heritage. The second - is in culture (theaters, houses of culture, music associations), and this difference is fundamental. A comparison of individual educational programs on cultural heritage management abroad has been made. Most of them provide training for masters of arts and operate in the structure of the Institutes of History or similar content units. The article also explains the reason for using the term "management" in the program's name.

Key words: cultural heritage, cultural tourism, management, educational and professional program.

Постановка проблеми. Для будь-якої країни культурна спадщина – це надзвичайно цінний ресурс, який акумулює цінності нації, витворенні упродовж століть. Для її фіксації, збереження, вивчення, промоції та використання функціонують органи державної влади, громадські організації, освітні заклади тощо. Водночас управління культурною спадщиною – це складний процес, який вимагає розуміння явищ, які відбуваються у різних суспільних сферах. Управління культурною спадщиною – це досягнення балансу між розвитком індустрії туризму, отриманням доходу, популяризацією об'єктів та збереженням об'єктів, фіксацією їхніх освітніх, історичних та культурних цінностей.

Аналіз досліджень. У ході підготовки дослідження авторці не вдалося віднайти публікацій, які б стосувалися безпосередньо заявленої теми. Існує низка досліджень, у т.ч. закордоном, які вивчають становлення культурної спадщини як галузі наукового знання, однак вони дуже побіжно стосуються задекларованої проблеми (Heritage studies, 2009).

Метою статті є проаналізувати мотивацію та алгоритм дій персоналу кафедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини, яка обумовила підготовку програми.

Виклад основного матеріалу. Згідно із визначенням в одному із програмних документів ЮНЕСКО, «культурна спадщина – це, у найширшому сенсі, і продукт, і процес, який забезпечує суспільство багатством ресурсів, успадкованих від минулого, створених в сьогоденні та відданих на благо майбутніх поколінь. Найголовніше, що вона включає не лише матеріальну, а й природну та нематеріальну спадщину» (The UNESCO Culture, 2014: 130). Радикальна зміна підходу відбулася після 2003 р., коли ЮНЕСКО прийняла Конвенцію про охорону нематеріальної культурної спадщини. Відбулася актуалізація ідеї, що, окрім фізичних об'єктів, існують також інші види практик, пов'язаних зі спадщиною, які зберігаються або передаються з покоління в покоління (Text of the Convention, 2013). Такі дії віддзеркалили прагнення світової спільноти зберегти нематеріальну

спадщину, зокрема усні традиції, народну музику та танці в епоху інформаційних технологій.

У 2020 р. Український культурний фонд фінансував дослідження «Сприяння розвитку культури в Україні: дослідження зв'язків культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості територій», в аналітичному звіті якого вказувалося про важливість розвитку внутрішнього культурного туризму на базі об'єктів культурної спадщини. Одним із основних результатів дослідження стала констатація факту, що вітчизняна традиція чітко розділяти економічні та культурні питання – це застарілий підхід. Зокрема, вказувалося, що при доброму управлінні комерціалізація культури може значно допомогти у збереженні матеріальної та нематеріальної спадщини, сприяти промоції та заохочувати розвиток мистецтв, ремесел та іншої творчої діяльності. Автори дослідження також прийшли до висновку, що в епоху глобалізації культурний туризм набуває особливого сенсу, адже він у т.ч. сприяє збереженню культурної спадщини, створює нові можливості для спілкування представників різних культур. Водночас зацікавлення туристів культурною спадщиною регіону викликає почуття гордості у місцевого населення, спонукаючи їх оберігати свої національні традиції. У свою чергу концентрація об'єктів культурно-історичної спадщини на певній території стимулює розробку відповідних програм збереження нематеріальної культури, реставрації архітектурних пам'яток, відкриття нових музеїв і модернізації існуючих. Адже успіх бізнесових проєктів культурного туризму залежить не стільки від рівня збереженості пам'яток старовини, як розумного використання культурно-історичної спадщини, підтримки розвитку як традиційних, так і нових форм культурно-мистецької сфери (Сприяння розвитку, 2020: 93–94). Відповідно є потреба у спеціалістах, які зможуть активно залучати ресурси культурної спадщини для розвитку територій в цілому.

Управління культурною спадщиною – порівняно нова освітня програма, зміст якої відрізняється у різних країнах і різних частинах земної кулі. Такий стан речей обумовлений передусім

міждисциплінарністю останньої. В Європі програма нерідко називається «менеджмент культурної спадщини» (cultural heritage management). Натомість в Америці це галузь управління культурними ресурсами (cultural resources management), хоча вона також спирається на практику збереження, реставрації, музеології, археології, історії та архітектури. Як вказував Давід Уззел, «дослідження спадщини є дитиною численних стосунків між науковцями з багатьох дисциплін ... Попутники, яких ми зустрічаємо по дорозі, – це географи, соціологи, археологи, психологи, історики та багато інших ... Спільним у цих дослідників є захоплення минулим, прагнення до глибшого його розуміння, не в останню чергу тому що, хоча минуле є невловимим, воно має критичний вплив на сьогодення та майбутнє» (Heritage Studies, 2009: 340).

Україна є багатою на культурні ресурси. У нашій державі більше одинадцяти тисячі пам'яток місцевого значення та біля тисячі пам'яток національного значення. Культурний туризм в Україні зараз головним чином розвивається на базі пам'яток другої групи. Водночас згідно нової адміністративної реформи відбувається низка змін, формуються нові об'єднані територіальні громади, які прагнуть використовувати різні ресурси для наповнення бюджету. Вони оцінюють культурну спадщину як потенціал для розвитку і прагнуть популяризувати пам'ятки місцевого значення, оскільки це вагомий ресурс для розвитку культурного туризму в регіоні. На відміну від ситуації, яка існувала досі, об'єднані територіальні громади на мікрорівнях більш чітко розуміють дивіденди від таких дій. Тим більше, що існуючий на сьогодні світовий досвід показує, що культурну спадщину можна перетворити на ресурс розвитку як людського капіталу у громаді, так і фінансового наповнення місцевого бюджету. Вивчення, аналіз та оцінювання культурної матеріальної та нематеріальної спадщини є важливою умовою планування розвитку територій.

На сьогоднішній день Міністерство культури запустило декілька програм, спрямованих на підтримку цих процесів. Зокрема, діє освітня програма Академія культурного лідера, націлена передусім на комунікацію і зв'язок працівників, залучених в культурну сферу ОТГ. Проте цим фахівцям бракує фахових знань та належних практичних навичок для організації ефективного процесу управління історичною спадщиною та культурним туризмом на місцях. Незважаючи на те, що ОТГ спроможні фінансувати розвиток своїх кадрів, оскільки такі капіталовкладення здатні

принести дивіденди громаді загалом, заклади вищої освіти досі не відреагували на такі трансформації. Тому колектив кафедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини вирішив заповнити існуючу нішу й запровадити нову освітню програму «Управління культурною спадщиною та культурним туризмом» (спеціальність 027 «музеєзнавство, пам'яткознавство»).

В Україні станом на 2022 р. не має схожих аналогічних програм. В окремих університетах, як от Львівському університеті ім. І. Франка, реалізується програма «Менеджмент соціокультурних проектів та програм» (спеціальність 028). Однак вона націлена у підготовку менеджерів у сфері культури, а не культурної спадщини, і ця відмінність принципова. Як вказано в тексті освітньо-професійної програми «Менеджмент соціокультурної діяльності», її метою є «підготовка фахівців, здатних розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у соціокультурній сфері, у сфері освіти та науки, креативної економіки і культуротворчих практик, що передбачає застосування теорій та методів менеджменту культури» (Наказ Міністерства освіти і науки, 2019: 5).

В Україні буквально у кількох закладах вищої освіти реалізуються освітні програми за спеціальністю 027 «музеєзнавство, пам'яткознавство». Це Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київський національний університет культури і мистецтв, Національний університет "Львівська політехніка", Рівненський державний гуманітарний університет, Волинський національний університет ім. Л. Українки, Харківська академія культури та Мистецтв. Однак у цих закладах вищої здійснюється підготовка спеціалістів у сфері музеєзнавства та пам'яткознавства. У тексті ОПП «музейна, пам'яткоохоронна діяльність та культурний туризм», за якою здійснюється навчання у Львівській політехніці, вказано, що цілліно навчання є «підготовка фахівців, здатний розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі музейної справи і охорони пам'яток, що передбачає застосування певних теорій та методів музеєзнавства, пам'яткознавства і культурного туризму» (Освітньо-професійна програма, 2020: 4). Натомість магістерська програма «Управління культурною спадщиною та культурним туризмом» передбачає ухил в напрямок здобуття навичок саме у сфері управління галуззю з усіма її особливостями.

Метою програми є навчання представників органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, людей, які працюють в області

культури, стратегії і розвитку, особливостям управління місцевою історичною спадщиною як ресурсу та розвитку культурного туризму в регіоні. Після завершення навчання студенти будуть здатні продукувати принципово нові підходи до культурного розвитку через історичну спадщину та культурний туризм.

Нова освітня програма спрямована на поєднання переваг класичної гуманітарної освіти з бізнес-потребами органів місцевого самоврядування та туристичної галузі, розширення сфери працевлаштування випускників випускової спеціальності. Основу професійної підготовки студентів складає цикл обов'язкових дисциплін, вивчення яких закладає основи майбутньої професійної майстерності. У першу чергу, це низка нормативних дисциплін із управління культурною спадщиною і культурним туризмом в Україні та світі, які дають можливість сформуванню компетентності у сфері культурного потенціалу регіонів, особливостей, шляхів становлення та перспектив культурного туризму. Окремий блок дисциплін зі стратегій розвитку та управління культурною спадщиною дозволить студентам зрозуміти, як використовувати цей ресурс для розвитку ОТГ, навчитися розробляти та реалізовувати грантові заявки відповідного змісту, допрацьовувати свої ідеї до рівня повноцінних проектних заявок.

Колектив кафедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини у процесі підготовки освітньої програми проаналізував досвід низки польських, європейських та американських університетів. Наприклад, Університет Джона Хопкінса (Johns-Hopkins University) пропонує навчання на магістерській програмі «Менеджмент культурної спадщини». Це онлайн-програма з акцентом на використання новітніх технологій та особливості їхнього використання для управління культурною спадщиною на світовому рівні (Master of Art, 2022). Heriot-Watt-University в Об'єднаному королівстві здійснює навчання за програмою «Менеджмент культурної спадщини у туризмі» (Cultural Heritage Management with Tourism). Як вказано на сайті, програма зосереджена на вивченні взаємозв'язку між культурами, спрямована побудувати розуміння взаємодії між різними культурами (MCs Cultural Heritage, 2022). Програма «Управління культурною спадщиною» реалізовується в Університеті кардинала Стефана Вишенського (Варшава, Польща). Її метою є підготовка співробітників наукових, урядових та приватних установ, що займаються питаннями культури, та екскурсіводів, менеджерів культурної спадщини (Zarządzanie dziedzictwem, 2022).

Аналіз зарубіжних програм з управління культурною спадщиною дає змогу стверджувати, що їхня лівова частка функціонує у структурі відділів історичного, а не економічного профілю, і передбачає підготовку магістра мистецтв. Наприклад,

- А) програма «Менеджмент культурної спадщини» в Університеті Йорку (Великобританія) у структурі Департаменту археології;
- Б) програма «Управління культурною спадщиною і комерціалізація історії» в Університеті Марії Склодовської-Кюрі в Любліні (Польща) у структурі Історичного відділу;
- С) програма «Управління культурною спадщиною» в Університеті кардинала Стефана Вишенського у Варшаві (Польща) у структурі Відділу історичних наук;
- Д) програма «Менеджмент культурної спадщини» в Університеті Шеффільду (Великобританія) у структурі Департаменту археології.

На етапі підготовки змісту програми викладачі кафедри історії, пам'яткознавства та культурної спадщини мали кілька зустрічей з представниками кафедри менеджменту організацій НУ «ЛП». Саме з їхньою допомогою було внесено численні зміни до тексту програми. Зокрема, було запропоновано у назві використовувати поняття «управління» замість «менеджмент». Одним із аргументів була озвучена думка, що поняття «управління» набагато ширше за менеджмент, воно поширюється на технічні, господарські, суспільні, державні та ін. системи і об'єкти. Натомість менеджмент - це різновид управління, який стосується лише процесу управління людьми (працівниками), колективами працівників, групами в умовах ринкової системи господарювання (Федоренко, 2007).

Аналіз фахових (спеціальних) компетентностей у стандарті чітко вказує націленість програми забезпечувати реалізацію саме компетентностей спеціальності 027.

- Фахова компетентність 1. Здатність вибудовувати стратегії розвитку музейної та пам'яткоохоронної справи.
- ФК 2. Здатність здійснювати музеєфікацію об'єктів історико-культурної і природної спадщини.
- ФК 3. Здатність провадити інноваційну діяльність в музейній справі та пам'яткоохоронній діяльності.
- ФК 5. Здатність розвивати соціальне усвідомлення ролі культурної спадщини.
- ФК 7. Здатність впроваджувати новітні музеологічні та пам'яткоохоронні практики у вітчизняну музейну та пам'яткоохоронну галузь.
- ФК 8. Здатність створювати конкурентний музейний продукт на ринку культурних послуг.

• ФК 9. Здатність здійснювати управління і адміністрування музейними та пам'яткоохоронними установами.

• ФК 10. Здатність до ефективного використання та розвитку ресурсів культурної спадщини та культурного туризму.

• ФК 11. Здатність обирати та використовувати концепції, методи та інструментарій менеджменту культурної спадщини у відповідності до визначених цілей та міжнародних стандартів (Освітньо-професійна програма, 2020: 8-9).

Висновки. Таким чином, підготовка нової магістерської програми за спеціальністю 027 «музеєзнав-

ство, пам'яткознавство» під назвою «Управління культурною спадщиною та культурним туризмом» в Національному університеті «Львівська політехніка» – це прагнення заповнити прогалину на ринку праці. Кваліфіковані фахівці зі згаданої спеціальності володітимуть знаннями та навиками для якісного використання культурних ресурсів з метою зростання туристичної привабливості території, промоції матеріальних і духовних надбань українського народу як в середині, так і поза межами країни. Автори програми для розробки використали зразки аналогічних програм з метою інтерпретації зарубіжного досвіду на українському ґрунті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наказ Міністерства освіти і науки України № 840 від 20 червня 2019 р. «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 028 «Менеджер соціокультурної діяльності» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/06/25/028-menedzhment-sotsiokulturnoi-diyalnosti-bakalavr.pdf> (дата останнього звернення: 31.03.2022) С. 5.

2. Освітньо-професійна програма «Музейна, пам'яткоохоронна діяльність та культурний туризм» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 027 «музеєзнавство, пам'яткознавство». Львів, Національний університет «Львівська політехніка», 2020. 12 с.

3. Сприяння розвитку культури в Україні: дослідження зв'язків культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості територій, укл. О. Софій, А. Мацелюх та ін. Львів, 2020. 200 с. URL: https://uaculture.org/wp-content/uploads/2020/12/5.turystychna-pryvablyvist_r.pdf (дата останнього звернення: 31.03.2022)

4. Федоренко В. Основи менеджменту. Київ, Алерта, 2007. 420 с. Режим доступу: https://pidru4niki.com/1431072350951/menedzhment/kategoriyi_upravlinnya_menedzhment_zagalne_osoblive (дата останнього звернення: 31.03.2022)

5. Heritage Studies. Methods and Approaches, ed. M. Stig Sorensen, J.Carman. Routledge, 2009. 360 p.

6. Master of Art in Cultural Heritage Management. URL: <https://landing.advanced.jhu.edu/cultural-heritage-aff/> (дата останнього звернення: 31.03.2022)

7. MСs Cultural Heritage Management with Tourism. URL: <https://irc.hw.ac.uk> (дата останнього звернення: 31.03.2022)

8. Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. 2013. URL: <https://ich.unesco.org/en/convention> (дата останнього звернення: 31.03.2022)

9. The UNESCO Culture for Development Indicators: Methodology Manual, ed. Lorna and George Abungu and others, 2014. 144 p. . URL: https://en.unesco.org/creativity/sites/creativity/files/cdis_methodology_manual_0_0.pdf (дата останнього звернення: 31.03.2022) 3

10. Zarządzanie dziedzictwem kulturowym. Biuro rekrutacji, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie URL: <https://rekrutacja.uksw.edu.pl/zarządzanie-dziedzictwem-kulturowym> (дата останнього звернення: 31.03.2022)

REFERENCES

1. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 840 vid 20 chervnia 2019 r. «Pro zatverdzhennia standartu vyshchoi osvity za spetsialnistiu 028 «Menedzher sotsiokulturnoi diialnosti» dlia pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 840 of June 20, 2019 "On approval of the higher education standard in specialty 028" Manager of socio-cultural activities"for the first (bachelor's) level of higher education]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/06/25/028-menedzhment-sotsiokulturnoi-diyalnosti-bakalavr.pdf> (accessed: 31.03.2022) [in Ukrainian].

2. Osvitno-profesiina prohrama «Muzeina, pamiatkookhoronna diialnist ta kulturnyi turyzm» pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity, spetsialnist 027 «muzeieznnavstvo, pamiatkoznavstvo» [Educational and professional program "Museum, monument protection and cultural tourism" of the first (bachelor's) level of higher education, specialty 027 "Museum Studies, Monument Studies"]. Lviv, Natsionalnyi universytet «Lvivska politekhnika», 2020. 12 s. [in Ukrainian].

3. Spryiannia rozvytku kultury v Ukraini: doslidzhennia zviazkiv kulturno-mystetskoï sfery ta turystychnoi pryvablyvosti terytorii [Promoting the development of culture in Ukraine: a study of the links between the cultural and artistic sphere and the tourist attractiveness of the territories], uкл. О. Sofii, А. Matseliukh ta in. Lviv, 2020. 200 s. URL: https://uaculture.org/wp-content/uploads/2020/12/5.turystychna-pryvablyvist_r.pdf (accessed: 31.03.2022) [in Ukrainian].

4. Fedorenko V. Osnovy menedzhmentu [Fundamentals of management]. Kyiv, Alerta, 2007. 420 s. URL: https://pidru4niki.com/1431072350951/menedzhment/kategoriyi_upravlinnya_menedzhment_zagalne_osoblive (accessed: 31.03.2022) [in Ukrainian].

5. Heritage Studies. Methods and Approaches, ed. M. Stig Sorensen, J.Carman. Routledge, 2009. 360 p.

6. Master of Art in Cultural Heritage Management. URL: <https://landing.advanced.jhu.edu/cultural-heritage-aff/> (accessed: 31.03.2022)
7. MCs Cultural Heritage Management with Tourism. URL: <https://irc.hw.ac.uk> (accessed: 31.03.2022)
8. Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. 2013. URL: <https://ich.unesco.org/en/convention> (accessed: 31.03.2022)
9. The UNESCO Culture for Development Indicators: Methodology Manual, ed. Lorna and George Abungu and others, 2014. 144 p. . URL: https://en.unesco.org/creativity/sites/creativity/files/cdis_methodology_manual_0_0.pdf (accessed: 31.03.2022)
10. Zarządzanie dziedzictwem kulturowym [Cultural heritage management]. Biuro rekrutacji, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie URL: <https://rekrutacja.uksw.edu.pl/zarzadzanie-dziedzictwem-kulturowym> (accessed: 31.03.2022) [in Polish].